

A cári intervenció az 1830-31-es lengyel felkelésben és az intervenció magyarországi vonatkozásai

Jelige: Piedone

1. Bevezetés

Az 1830-31-es lengyel felkelés kétségtelenül fontos mérföldkő a magyar-lengyel kapcsolatok történetében. A magyar társadalom lengyelek iránt érzett szimpátiája sok más alkalomhoz hasonlóan széles körben mutatkozott meg. A felkeléssel kapcsolatban talán az előbbi kijelentéseknél meglepőbb állítás, hogy a magyar-országi kapcsolatok tekintetében sem elhanyagolhatóak a Kongresszusi Lengyelországban történt események. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez volt az első olyan alkalom, amikor a korábbi szűk kört érintő politikai, kereskedelmi vagy akár kulturális kapcsolatok helyett a magyar társadalom szélesebb rétegei juthattak információhoz a Cári Birodalomról és foglalkoztak meg róla nem ritkán igen markáns véleményeket. Ez a megállapítás a magyar-országi kapcsolatok későbbi alakulása fényében sem elhanyagolható. A fentiek mellett abból a szempontból is igyekeztem megvizsgálni a felkelés magyarországi vonatkozásait, hogy az országot közvetlenül nem érintő külpolitikai esemény hogyan jelent meg a magyar belpolitikai élet különböző színterein és mik volt ennek a valós lehetőségei, jelentősége.

Noha a témával foglalkozó szakirodalom egyáltalán nem mondható túl bőségesnek, természetesen számos olyan munka található, amely részben érinti a kérdés bizonyos aspektusait.¹ Emellett az is jellemző, hogy az események évfordulója körül a korabeli folyóiratok lapjain megjelennek rövidebb cikkek a témában.² Utoljára 1959-ben látott napvilágot komolyabb munka Kovács Endre: A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon címmel, amely az 1830-31-es lengyel felkelés magyarországi vonatkozásait taglalja. Azonban ez a munka is csak részben kapcsolódik dolgozatomhoz, hiszen elsősorban a felkelést, a lengyel-magyar kapcsolatok magyarországi vonatkozásait és nem a cári intervenció magyarországi vonatkozásait vizsgálja.³

Az eddig említett érvek miatt a dolgozatom megírása során elsősorban forrásszövegekre kellett támaszkodnom. A cári intervenció magyarországi visszhangjaira a korabeli folyóiratok

¹ Tulajdonképpen ez már a 19. század második felének történetírásában is jellemzővé válik. Ebből az időszakból érdemes kiemelni Horváth Mihály Huszonöt év Magyarország történetéből és Márki Sándor: Az oroszok hazánk történetében című munkáját.

² Többek között ide tartozik Szádeczky Lajos 1882-ben a Pesti Naplóban megjelent cikke vagy Lukinich Imre Budapesti Szemlében közölt munkája 1931-ben.

³ Emellett Gerő András 1984-ben megjelent cikkét érdemes kiemelni, amely elsősorban a lengyel kérdés 1832/36. évi országgyűlésen betöltött jelentőségét taglalja.

hasábjain is találhatunk utalásokat. Leginkább a Hasznos Multságok és a Magyar Kurír 1830-1831. évi számai foglalkoztak a felkeléssel. A korszakra vonatkozó visszaemlékezések jelentős része is beszámol az eseményekről. Többek között Madarász József, Pulszky Ferenc vagy Erdélyben Kovács Samu ír arról, hogy a magyar társadalom milyen formában szimpatizált a Kongresszusi Lengyelországban felkelt lengyelekkel. Emellett a visszaemlékezésekben arról is képet kaphatunk, hogy a magyar társadalom hogyan igyekezett őket támogatni.

A lengyel ügy fontosságát jelzi a kortársak számára az is, hogy az országot közvetlen módon nem érintő felkelés ügye a magyar politikai életben is szóba került és jelentőségre tudott szert tenni. A vármegyei közhangulatról, felszólalásokról a témában már említett visszaemlékezések mellett néhányszor maguk az érintettek, például Kossuth Lajos is képet adnak. A lengyel felkeléssel foglalkozó uralkodóhoz intézett megyei feliratok tartalmát a legtöbb témával foglalkozó szakirodalmi munka is részben ismerteti. A felhasznált források közül külön érdemes kiemelni Kossuth Lajos országgyűlési tudósításait, amely közli a lengyel kérdéssel való vitákat, felszólalásokat az 1832/36. évi országgyűlésen.

2. A bécsi kongresszus utáni politikai viszonyok Európában

A lengyel felkelés magyarországi jelentősége szempontjából fontos megvizsgálni a korabeli nagyhatalmi viszonyokat, hiszen mindez sok tekintetben meghatározta az felkelés lehetőségeit és annak magyarországi fogadtatását is. A 1815-ös bécsi rendezés során kialakított és a következő több mint harminc évben összességében megőrződő politikai viszonyok garantálására két dokumentumban - a Szent Szövetség és a Négyes Szövetség alapokmányában - került sor. Ezek valójában az európai béke garantálásának két alternatíváját is jelentették. Előbbi inkább az orosz, míg az utóbbi az angol diplomáciai elképzeléseket képviselte.⁴ 1815 szeptemberében Párizsban Oroszország, Poroszország és a Habsburg Birodalom uralkodójának részvételével aláírták a Szent Szövetség alapokmányát. I. Sándor Európával kapcsolatos elképzelései az alapokmány szövegben is visszaköszönnek. Az orosz

⁴ Ormos Mária - Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Budapest, 2003. 30-31. A továbbiakban: Majoros.

cár külpolitikái elképzelései között legfontosabb célként az európai béke fenntartását jelölté meg monarchikus és keresztény elvek alapján.⁵

Az európai béke biztosítását célzó másik szövetség 1815 novemberében Párizsban jött létre az angol diplomácia kezdeményezésre Négyes Szövetség néven. A szövetség azt az álláspontot képviselte, hogy az európai békét egyedül francia forradalmi mozgalmak veszélyeztetik. Eszerint a közös európai fellépésre csak ennek esetén van szükség. A Négyes szövetség alapokmányának VI. cikkelyében rögzítették, hogy a későbbiek során elsősorban nemzetközi egyezményekkel, fórumokkal igyekeznek megoldani az európai politikában fellángoló vitás kérdéseket.⁶ Ennek gyakorlata az 1820-as évek Európájában többé-kevésbé meg is valósult a troppai, laibachi és veronai kongresszusokon, ahol kiegészítik a Szent Szövetség programját.⁷

Azonban 1820-as évek felkelései, forradalmi és azok során felmerülő rendezési elképzelések rámutatnak arra, hogy már a Kongresszusok Korában is a szent szövetségi elveket gyakran felülírták a nagyhatalmi érdekek, amely nem ritkán a szövetségesek összeütkezéséhez vezetett. Ebben a korszakban a nagyhatalmak közötti együttműködést a görög szabadságharc élezte ki leginkább. Az európai nagyhatalmak - elsősorban Anglia és Ausztria – mindenképpen szerették volna elkerülni Oroszország katonai beavatkozását a Görög szabadságharcba. Ennek a kérdése már önmagában alkalmat teremtett a konfliktusra, hiszen a katonai intervenció lehetőséget teremtett arra, hogy a beavatkozó nagyhatalom megerősítse a pozícióit az adott területen. Mindez Oroszország esetében különösen igaz volt, hiszen a korszakban a legnagyobb hadsereggel rendelkezett az európai országok közül.

⁵ Bodnár Erzsébet: Oroszország keleti törekvései. 111-128. In: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Budapest, 2008. 113.

⁶ „*a magas szerződő felek megegyeztek, hogy megállapított időközönként újólal találkoznak. (...) hogy megtárgyalják a közös érdekükbe vágó ügyeket, és fontolóra vegyék az ezen időközökben a nemzetek nyugalmára és virágzására, valamint Európa békéjének fenntartására nézve legüdvösebbnek ítélt rendszabályokat.*” Az 1815. évi Négyes Szövetség 134-135. In: Urbán 135.

⁷ Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelni a troppai protokoll III. pontját, amelyben megfogalmazták a katonai beavatkozás jogát: „*Ha bármely állam bármely más állam közelségét veszedelmesnek fogja tartani, először rábeszéléssel, ha szükséges fegyverrel fognak fellépni*” A Szent Szövetség beavatkozási politikája. 148-153. In: Urbán 148.

3. Kongresszusi Lengyelország és Oroszország

Bécsi Kongresszuson az egyik legkomolyabb összetűzést a szövetségesek között Lengyelország további sorsának kérdése jelentette.⁸ Oroszország igényt tartott az egész történelmi Lengyelországra, amely felborította volna a nagyhatalmi egyensúlyt Európában. Az európai nagyhatalmak többsége el akarta kerülni Oroszország túlzott megerősödését Közép-Európában. A bécsi rendezés értelmében Oroszország megszerezte a korábbi Varsói Nagyhercegség területeinek nagyobbik részét Varsó központtal Lengyel királyság (Kongresszusi Lengyelország) néven, így Oroszország tovább erősödött a térségben Poroszországgal és Ausztriával szemben.

Sándor lengyel területeken alapvetően igyekezett alkalmazkodni a helyi sajátosságokhoz. A korabeli orosz viszonyok között az alkotmányos keretek kialakítása komoly engedménynek számított. A reformok felé mutató orosz politika nemcsak a Lengyel királyságban, hanem birodalom többi részén is jellemző volt 1820-as évek elejéig. A Lengyel Királyság jogi értelemben véve sokszor példaként szolgálhatott a cárnak további reformjaihoz.⁹ Sándor cárnak engedékenysége a lengyelekkel szemben valójában sokkal inkább volt köszönhető racionális politikai belátásnak, mint liberális politikai nézeteinek. Az engedményekkel mindenképpen szeretne volna elkerülni, hogy a lengyelek között komolyabb forradalmi vagy nemzeti mozgalmak alakuljanak ki.¹⁰ Az 1815-ben bevezetett alkotmánynak köszönhetően a Lengyel királyság berendezkedése az alkotmányos monarchia, perszónálunió számos elemét magán hordozta. Saját kormánya, kétkamarás parlamentje, bíróságai, iskolai voltak. A hivatalos nyelv a lengyel lett. Elvben érvényben maradt a Napóleon idején bevezetett polgári törvénykönyv nagy része, emellett a sajtó és- vallásszabadság is.¹¹

A 1830-as lengyel felkelés kitörésében több tényező játszott szerepet. Fontos előzménye volt a lengyel köznemesség fokozatos elszegényedése. Ezekben a körökben gyorsan visszhangra találtak a patriotizmus, a romantika és a liberalizmus különböző gondolatai. A hazafias

⁸ Ennek egyik vonatkozása, hogy Franciaország, Anglia és Ausztria félve Oroszország és Poroszország túlzott megerősödésétől tartva 1815. január 3-án titkos szövetséget kötött egymással. Habár a szövetségnek nem volt igazi realitása az oroszok ennek következtében engedtek a lengyel követeléseikből. Majoros 28.

⁹ Szokolay Katalin: Lengyelország története. 92. Budapest, 1996. A továbbiakban: Szokolay

¹⁰ Szokolay 91.

¹¹ Az alkotmány különösen annak tekintetében tűnik liberálisnak, ha figyelembe vesszük, hogy a reakciós Szent Szövetség hatalmai örködték felette. Davies, Norman: Lengyelország története. Budapest, 2006. 664.

szellemet nagy mértékben az egyetemek táplálták. Az első liberális, nemzeti célokat megfogalmazó titkos szerveződések a hadsereg mellett sokszor itt jöttek létre.¹² Az orosz politika a Lengyel királyságot illetően a 20-as éveken változik meg gyökeresen. Ennek elsődleges oka a Dél-Európában fellángoló forradalmak mellett a cári körökben meglévő félelem volt a felforgató eszméktől. 1825-ös dekabrista felkelés leverése után, I. Miklós trónra kerülésével fokozódott a nyomás a lengyel társadalomra: gyakoribbak voltak a visszaélések, a lengyel alkotmány megszegése orosz részről. Az orosz fellépés nem ritkán a lengyel liberális és nemzeti mozgalmak radikalizálódáshoz vezetett. Sokszor olyan csoportokat is maguk ellen fordított az orosz kormányzat, akik korábban együttműködtek a szentpétervári udvarral. Mindez annak ellenére volt így, hogy I. Miklós igyekezett gesztusokat tenni a lengyelek felé, többek között 1829-ben lengyel királlyá koronáztatta magát Varsóban.

Amíg a franciaországi júliusi forradalom csak felgyorsította az eseményeket a Kongresszusi Lengyelországban, addig a lengyel események kirobbanásához közvetlenül járult hozzá a belgiumi forradalom. Oroszország csak ezután kezdte el mozgósítani a lengyel seregeket egy esetleges katonai beavatkozás céljából.¹³ A lengyel felkelés közvetlenül abból az incidensből bontakozott ki, hogy 1830. november 29-én összeesküvők kis csoportja megtámadta Konsztantyin herceg, az orosz helytartó székhelyét Varsóban. A felkelés kezdetben sokkal inkább a cári önkény ellen irányult, mintsem Oroszország ellen.¹⁴ I. Miklós a lengyel követelésekre reagálva adta ki december 27-én manifesztumát, amelyben feltétel nélküli megadásra szólította fel a lengyeleket. Válaszul a lengyel felkelők megfosztották a trónjától I. Miklóst. Ezek után magától értetődő volt a fegyveres összecsapás. 1831. május 26-án Ostroelenkanál lengyel csapatok helytállása csak a katasztrofális vereség elkerülésére volt elegendő. Varsó 1831. szeptember 7-én kapitulált Paszkievics seregei előtt.

¹² Majoros. 62.

¹³ Erre az adott, hogy az érvényben lévő alkotmány szerint, a lengyel hadsereget csak az ország védelmében használhatta volna fel a cár. Emellett megjegyzendő, hogy a lengyel társadalom körében különösen nagy presztízzsel bírt a lengyel vezényleti nyelvet használó harmincezer főt számláló hadsereg. Az önálló lengyel jelképeket használó hadsereg, gyakran a lengyel identitást is szimbolizálta az Orosz Birodalmon belül. Szokolay. 92.

¹⁴ 1831. január 25-én I. Miklós trónfosztásának napján Varsóban szimpátiatüntetést szerveztek az orosz dekabrista felkelők mellett, amelynek során a felkelők kiálltak a két nemzet szabadsága mellett: „Mi és a Ti szabadságotokért” jelszavakkal a zászlóikon. Ugyanakkor mindez a cár számára még egy okot teremtett a beavatkozásra, hiszen a tüntetés így egy esetleges oroszországi felkelés lehetőségét is felvetette. Szokolay 95.

A felkelés leverése után orosz részről komoly megtorlás vette kezdetét. Felfüggesztették a lengyel alkotmányt, az önálló lengyel hadsereget, bezárták a varsói és a vilnai egyetemet. A Lengyel királyság korábbi közigazgatási különállóságát is teljesen felszámolták. Az orosz lett a hivatalos nyelv a közéletben. A felkelők nagy részére kényszersorozás vagy onkoltság, börtön, száműzetés várt. Azonban a lengyel nemesség vagyoni és társadalmi helyzetét az orosz kormányzat egyelőre érintetlenül hagyta.¹⁵ A felkelés leverése után nagy létszámú lengyel emigráció jelent meg Nyugat-Európában. Az emigráció tagjai igyekeztek elérni, hogy a nyugat-európai hatalmak támogassák a lengyeleket az 1772 előtti Lengyelország feltámasztásában, próbálták a nyugat-európai közvéleményt a felkelés leverése után még inkább Oroszország ellen hangolni.¹⁶

4. A lengyel felkelés és Magyarország

4.1.A lengyel felkelés visszhangjai Magyarországon

A bécsi kongresszus utáni években Oroszország európai térnyerése következtében egyre inkább megfigyelhető volt a korszakban Európa félelme Oroszország nagyságától, esetleges túlzott megerősödésétől, míg ezzel párhuzamosan Franciaország fokozatosan visszakerült az európai politikába. Nemcsak nyugat-európai nagyhatalmak, hanem Poroszország és Ausztria is tartott Oroszország túlzott megerősödésétől. Az osztrák-orosz szövetség egyáltalán nem állt stabil lábakon a lengyel felkelés előtti években. 1828-ban kitört orosz-török háború idején mind az osztrák, mind az orosz diplomáciában komolyan számoltak egy esetleges háború kitörésével.¹⁷ A balkáni rendezés nagyhatalmi szempontból Oroszország térnyerését jelentette a térségben, azonban európai körökben mindez tovább növelte az Orosz Birodalomtól való félelmeket. A drinápolyi béke értelmében Oroszország megszerezte a Duna-deltát. Emellett a

¹⁵ Kovács István: „Egy a lengyel a magyarral”. Budapest, 2008. 34. Továbbiakban: Kovács: Lengyelek

¹⁶ Kovács: Lengyelek 26-27.

¹⁷ A Habsburgok Oroszországtól való félelmeit jól mutatja, hogy a korszakban készültek osztrák tervek egy esetleges orosz támadás kivédésére. Radetzky tervét dolgozott ki az orosz támadás esetére. Az osztrák félelmek realitását jelzi, hogy orosz oldalon valóban történtek csapatösszevonások elsősorban a hozzájuk tartozó lengyel és ukrán területeken. A török-orosz háború kitörésekor Erdély határain a bécsi kormányzat katonai kordont állított fel, amelyet a későbbiek során különböző indokokra hivatkozva igyekeztek folyamatosan fenntartani Kovács: Lengyel kérdés a reformkori Magyarországon. Budapest, 1959. 32-33., 60. Továbbiakban: Lengyel kérdés Továbbiakban: Kovács: Lengyel kérdés; Horváth Jenő: Magyar diplomácia 1815-1918. 8.

Török Birodalomhoz tartozó, autonómiával rendelkező dunai fejedelemségeket megszállva tarthatta. A béke pontjai komolyan sértették Ausztria balkáni érdekeit, így ezzel újból kiéleződtek a kapcsolatok a Cári Birodalommal.

Azonban nemcsak a balkáni kérdést illetően volt feszült a két fél viszonya a felkelés előtt. Osztrák részről azért is tarthattak az orosz előretöréstől, mert a galíciai lakosság körében a lengyel felkelést megelőző években a Kongresszusi Lengyelország bizonyos népszerűségnek örvendett, hiszen az ottani viszonyok jobbnak számítottak a Galiciában tapasztalhatóaknál.¹⁸ A felkelés előtt osztrák részről fontos kérdés volt, hogy az itt élő lengyelek és ukránok mennyiben támogathatják inkább az Orosz Birodalmat egy esetleges konfliktus esetén, mint Ausztriát. Nem véletlen, hogy ezekben az években a szentpétervári kormányzat propagandatevékenysége megélénkült a területen. Igyekeztek az itt élő lakosságot a bécsi udvar ellen hangolni.¹⁹ A 1815-ös bécsi rendezés után Magyarországon is egyre inkább növekedett a félelem az orosz előretöréstől.²⁰ Az 1830-as, 1840-es években már egyre több jel mutat afelé, hogy a kortársak számára az orosz előretörés reális veszélyt jelentett.²¹ Mindez természetesen nemcsak a nemzetközi politikában bekövetkezett változásoknak és az oroszországi viszonyoknak tudható be, hanem generációs eltérésekkel is magyarázható. A fiatalabb nemzedékeknek egyre kevesebb konkrét kapcsolata volt a napóleoni háborúhoz.

¹⁸ Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX.-ban Budapest, 1919. 6-7. Továbbiakban: Divéky

¹⁹ Kovács: Lengyel kérdés 33-34.

²⁰ Ez Oroszország közép-európai előretörésének, elsősorban újabb lengyel területek megszerzésének volt köszönhető. A magyar kortársak nagy része elítélte Lengyelország újabb felosztását: „*Tudtuk, hogy az orosz óriás hatalom, de világos volt előttünk, hogy Lengyelország felosztása jogbitorlás volt és így igazuk van a lengyeleknek, ha követelik, hogy országuk régibb önállóságába visszahelyeztessék s küzdelmük jogos és igazságos.*” Madarász József: Emlékirataim, 1831-1881. Budapest, 1883. 9. Továbbiakban: Madarász

²¹ Minderre Magyarországon is van példa. Habár közvetlenül nem kapcsolódik a lengyel felkelés kérdéséhez, a korszakban talán Wesselényi sorai bizonyítják ezt az állítást leginkább. Összehasonlítva a két országot úgy véli, hogy Oroszország nagyobb veszélyt jelenthet a kontinensre, mint egykor Napóleon francia seregei jelentettek. Munkájában kifejti, hogy Napóleon az orosz cárokkal szemben sokat tett a polgárosodásért, kultúráért, fejlesztette az ipart és a kereskedelmet is. Érvei alapján nyilvánvalóvá válik, hogy Wesselényi sok tekintetben pozitívan ítéli meg Napóleon tevékenységét: „... *fegyverzörgés s ágyúk dörgései közt is beligazgatás és törvénykezés mezején többet tett, kereskedést s ipart sikeresebben mozdított elő, s művészet s tudományok oltárát inkább díszítette, mint rakás fejedelem béke ölében s egész századon keresztül...*” B. Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében. Budapest, 1992. 118.

Habár különböző okok miatt ugyan egész Európa közvéleménye figyelemmel kísérte a lengyel történéseket, Magyarországon valószínűleg nagyobb visszhangot váltottak ki az események, mint Európa többi részén.²² Ennek többek között a földrajzi közelség mellett az volt az oka, hogy a korabeli magyar és a lengyel társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok a korszakban sok tekintetben hasonlítottak egymásra. A magyar közvélemény néhány nappal a lengyel felkelés után már értesülhetett az eseményekről a sajtón keresztül. Először a bécsi kormánykörökhöz közel álló Magyar Kurír tudósított a felkelés kitöréséről 1830. december 10-én. Az újságcikk objektív leírását adja a Varsóban történteknek.²³ Habár a Bécsben kiadott lap rendszerint részletesen tudósít a lengyel eseményekről, azonban csak külföldi – jellemzően porosz – újságokban megjelent cikkek átvételét közli.²⁴ Gyakran jellemző volt, hogy a bécsi kormányzat csak olyan cikkeket engedélyezett megjeleni, amelyek az eseményekről szólva igyekeztek elítélni a forradalmi, felforgató eseményeket vagy kisebbitették azok tényleges jelentőségét.²⁵

Ugyanakkor a magyarországi újságok jelentős része nem osztozódott a Bécshez közel álló véleményekben. Itt gyakrabban jelennek meg a lengyelek ügyével rokonszenvező cikkek. A korabeli folyóiratok közül leggyakrabban a Hasznos Mulatságok foglalkozik a lengyel

²² Oroszország terjeszkedésével kapcsolatban Nyugat-Európához hasonlóan Magyarországon is egyre gyakrabban foglalkoztak a cári autokrácia fenyegetésével már a lengyel felkelés kitörése előtt is. Többek között a dekabrista felkelés magyarországi visszhangjai is elsősorban a cári autokráciát részesítik bírálásban. Azonban az oroszországi felkelés korántsem foglalkoztatta annyira a kortársakat, mint később a cári intervenció. Dolmányos István: A dekabrista felkelés magyarországi emlékei. 425-450. In: Századok 1955. 3. sz.

²³ „*Krakouból dec. 2-dikán irt tudósítás szerint Varsóban kiütött a' revolutio nov. 25-én estve s ennek következtében az orosz seregek Varsót elhagyván, a' városhoz nem messze táborba szállottak. Dec. 4-dikéig még Krakkóban sem tudták, mivel két nap a' Varsói posták kimaradtak.*” Magyar Kurír. 1830. 47. sz.

²⁴ Többek között Poroszország ellenintézkedéseit a lengyel felkelés szemben is azzal magyarázza az újság, hogy az Poroszországra számára is veszélyt jelenthet: „*A Lengyel Országi sajnálkozásra méltó történetek Ő Fget a' Királyt arra indították, hogy a' határszéli tartományokban katonai rendszabásokat tétetne, mellyek egyfelől bent a' rossz gondolkodásuaknak fellázadását megakadályoztassák, más felől a' lakosokat a' fellzendült (lengyel) tsoportoknak gonosz beütéseitől megóvják.*” Magyar Kurír. 1830. 48.sz.

²⁵ A Bécsi Magyar Újság december 17-i száma így taglalja a felkelés kitörésének okait: „*minden esetre bizonyos, hogy ennek a revolutionnak kiütése nem valami az egész országban elterjedt öszveesküvésnek munkája. Az öszveesküvés tsupán egynéhány szilaj fiataloknak fejében fött, kik rész szerént az akadémiai tanulóifjúságából, rész szerint az úgynevezett altisztek oskolájából valók. Ezt is el lehetett volna tsirájában fojtani, ha mindjárt kezdetben hathatós eszközök vétettek volna elő.*” Idézi: Lukinich Imre: Az 1830. évi varsói forradalom és a magyar közvélemény 51-72. In: Budapesti szemle 1931., 638. sz. 51. Továbbiakban: Lukinich

felkeléssel. 1830-31-ben gyakran közölt leírásokat lengyel területekről, az ottani viszonyokról. Emellett a felkelés vezetőiről is, akiket jellemzően a cikkek szerzői dicsérő jelzőkkel illetnek.²⁶ Azonban figyelemreméltó, hogy ebben az időszakban Oroszország tekintetében is objektívabb tudósítások jelennek meg. Többek között a hadsereg létszámáról, Oroszország földrajzi, gazdasági, vallási és nemzetiségi viszonyairól is.²⁷ Emellett a lengyel felkelés kapcsán nemcsak a lengyel, hanem az orosz hadsereg vezetőiről is közölnek életrajzokat, jellemzéseket.²⁸ Az orosz viszonyokról készült leírások objektivitása azért is meglepő, hiszen a későbbiek folyamán a magyarországi megnyilatkozások a felkeléssel, cári intervencióval kapcsolatban sokkal elítélőbbek lesznek. Sokkal inkább jellemzőbbek az oroszokkal kapcsolatos előítéletek, negatív vélemények.²⁹ Azonban túlzás lenne azt állítani, hogy a Hasznos Multságok kiemelten foglalkozott volna a cári intervenció kérdésével, a lengyel felkeléssel, hiszen 1830-31-ben más országokról is hasonló arányban közöl jellemzéseket, leírásokat.

²⁶ Chlopiczkit, a felkelés egyik vezetőjét az újság egyik cikke így jellemzi: „*Chlopoiczki generális 55 esztendő, erős testalkotásu, és fáradhatatlan munkás ember. Napóleon ki alatt Generál-Lieutenant szolgált, igen betsülte őtet, és azóta az utolsó történetekig szolgálat nélkül maradt. A' Lengyelek ditsérik az ő katona tulajdonságait, tsak hogy igen heves természetű.*” Hasznos Multságok. 1831. 6. sz.

²⁷ Hasznos Multságok 1831. 19. sz., 27. sz., 45. sz.

²⁸ Többek között a porosz származású orosz Dibics tábornokot az újság így jellemzi: „*1813-ban megkülönböztette magát a' Drezdai, Kulmai, és Liptsei ütközetekben (...)’s később Sz. Pétervárott a' lázadás ellen (midőn Miklós a' thronusra lépett) hathatós szolgálatot tett.*” Hasznos Multságok. 1831. 30. sz.

²⁹ Mindezt azért is fontos hangsúlyozni, mivel a felkelés morális alapon való értékelése nemcsak a politikai élet színtereire lesz jellemző, hanem a kérdéssel foglalkozó írott dokumentumokban is egyre inkább megjelenik. Mindez még Szilágyi Ferenc munkájára is igaz, aki talán elsőként részletes történeti munkát ír Lengyelország többszöri felosztásáról, a lengyel felkelésről. Annak ellenére, hogy nem menti fel a lengyel felkelőket, sőt elemzi a felkelés bukásának okait, nála is megjelennek a lengyelekkel és az oroszokkal kapcsolatos jellemző gondolatok. Többek között a lengyelek szabadságvágya vagy az azt elnyomó „északi kolosszustól” való félelem motívuma: „*Sok változásnak, sok csudálatos viszontagságnak volt már időkorunk, (...)de talám egyet sem látott, mely olyan közönséges figyelmet, oly szélesen kiáradó részvételt okozott volna, mint Lengyelország közelebbi tusakodása a' lételért és a szabadságért! (...)minden áldozatra kész hős elszánással, felkél lerázni a' rabszolgaság bilincseit (...) belé-rohan a' nem egyforma viadalba az északi colossus ellen, megmérkőzik annak egy ily kis pontot legottan eltapodással fenyegető hatalmával...*” Szilágyi Ferenc: Klio: historiai ’sebkönyv. I. Kolozsvár, 1832. 129-130.

A lengyelek ügyével elsősorban a közvetlenebből érintett felső-magyarországi vármegyékben foglalkoztak.³⁰ Mindezt a lengyel területek viszonylagos közelsége mellett az is magyarázza, hogy ebben az országrészben gyakran jellemző volt, hogy az itt élő magyar nemesség kiterjedt családi és kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkezett a különböző lengyel területeken. Azonban az északkelet-magyarországi megyékben kialakult közhangulat nem elszigetelt jelenség volt, hiszen az ország területén számos egyéb példa akad arra, hogy a társadalom tagjai rokonszenveztek a felkelőkkel.³¹

A felkelés ideje alatt Magyarországon gyakran különböző társadalmi megnyilvánulások formájában jutott kifejezésre a magyar lakosság szimpátiája a lengyelek felé. Jellemző módon gyűjtéseket szerveztek számukra, így próbáltak segítséget nyújtani a lengyel sebesülteknek.³² A lengyel felkelés során előfordult olyan eset is, hogy magyar katonák kiléptek az osztrák

³⁰ A kialakult helyzetet Pulszky Ferenc visszaemlékezése is jól jellemzi. A fiatal Pulszky visszaemlékezései már csak azért is fontos források az eseményeknek, mivel maga is felvidéki, eperjesi családból származott, így közvetlenebbül ismerhette az eseményeket, mint az ország más részein élő, vagy csak az újságokból tájékozódó kortársak: *„A lengyel forradalom a legnagyobb rokonszenvre talált Magyarországon, különösen a felföldön, lestük a híreket, melyeket zsidók útján sokszor előbb tudtunk meg, mint a hírlapokból...”* Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. S.a.r.: Oltványi Ambrus. Budapest, 1958. 63. Továbbiakban: Pulszky

Figyelemreméltó, hogy Pulszky azon kevesek közé tartozott, aki megfogalmazott bizonyos mértékű kritikát a felkelőkkel szemben. *„Én is rajongtam az egész világgal együtt, de már akkor sem tudtam megfogni, miért nem szabadították fel parasztjaikat, s nem hirdettek ki a jogegyenlőséget, midőn a nemzet létele forgott kérdésben”* Pulszky 63.

³¹ Madarász József, a későbbi pest megyei politikus visszaemlékezésében így jellemzi az országban kialakult szimpátiát: *„A szabadságra törekvés e harcában új világ tárult föl előttem és az ifjúsággal én is lelkemből kívántam a lengyel nemzet győzelmét. Össze-összegyüleztünk és lázas ingerültséggel vártuk a híreket. Öröme gyűltünk, midőn a lengyelek egy-egy fényes győzelméről, elkomorodtunk, midőn csatavesztésekről értesültünk”* Madarász 8.

Erdélyben is hasonló volt a helyzet: *„a lengyelek iránti rokonszenv nemcsak élénk érdekltséget költött fel, hanem tüntetőleg viselték a felkelés nagy vezéréről nevezett Klopiczki lengyel sapkát”* Kovács Samu: *Visszaemlékezések, 1830-1850*. Ds, 1887. Továbbiakban: Kovács Samu

³² A gyűjtési akciók elsősorban az északkeleti vármegyék területén - többek között Késmárkon, Kassán, Eperjesen - voltak jellemzőek, de az ország más részein is akadtak példák rá az ország más területin is (pl.: Szatmár, Erdély). A gyűjtéseket 1831 tavaszától kezdődnek el és egy bécsi kormányszatnak küldött titkos jelentés szerint néhány hónap alatt, július 5-ig a kétmillió ezüstforint gyűlt össze. Lengyel kérdés 77-78., 81.; a jelentést ismerteti: Takáts Sándor: *A magyar-lengyel szimpátia 1831-ben*. In: *Budapesti Hírlap*. 1931. november 3. 249. sz.

hadseregből és a felkelők közé szöktek. Azonban ennek jelentőségét nem szabad túlbecsülni, hiszen tömeges szökésekre nem került sor.³³

A lengyelek melletti kiállást nemcsak a lengyelekért érzett rokonszenv motiválta, hanem a bécsi udvar elleni ellenállás lehetősége is, hiszen ez a magatartás a bécsi kormányzat cári udvarral semlegességet vállaló politikájával is szembehelyezkedett. Ez már csak azért is így volt, hiszen a felkelés eseményeinek előrehaladtával a bécsi kormányzat egyre óvatosabb lett a lengyel-orosz kérdést illetően. Egyre kevésbé volt valószínű, hogy az osztrák kormányzat akár csak diplomáciai úton közbelép a felkelés érdekében vagy később az orosz megtorlás ellen. A Szent Szövetség hatalmai a felkelés idején sokkal inkább együttműködtek, mint korábban a görög szabadságharc, a belgiumi felkelés vagy akár júliusi forradalom kérdésében.³⁴ A két országnak már csak azért is érdekében állt, hogy Oroszország valamilyen módon minél előbb megoldja a felkelés kérdését, mivel Poroszországban és Ausztriában is jelentős számú lengyel élt és emiatt félt, hogy a felkelés az területeikre is átszaphat.³⁵

A cári intervenció támogatása több konkrét intézkedésben is megmutatkozott. Poroszország a felkelés ideje alatt átengedte a területein a cári csapatokat, fegyverszállítmányokkal támogatta az Orosz Birodalmat. A Habsburg Birodalom elsősorban határellenőrzés szigorításával, később a határok lezárásával igyekezett semlegességet vállalni.³⁶ A bécsi kormányzat, -

³³ Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből I. Budapest, 1886. 262.; Márki Sándor: Az oroszok hazánk történetében. Nagy-Várad, 1878. 49.

³⁴ A kelet-európai monarchiák közötti egység helyreállítására a 1833 szeptemberében megkötött münchengräzti és az 1833 októberében aláírt Berlini szerződés révén került sor. Münchengrätzben amellet, hogy a Habsburg Birodalom és Oroszország igyekezett rendezni a balkáni helyzetet (megállapodtak a Török Birodalom tekintetében a status quo fenntartásában), lengyel vonatkozásban megállapodtak az együttműködésről (pl.: lengyel felkelők kiadása fegyveres lázadás esetén). Utóbbi megállapodáshoz Poroszország is csatlakozott, mint ahogyan Berlin szerződéshez is, amelyben lényegében újra rögzítették az intervenció jogát.

A Berlini szerződés a Habsburg Birodalom, Poroszország és Oroszország uralkodói között 122-123. In: Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2003. 122. Továbbiakban: Pajkossy

³⁵ Erre komoly okot adott osztrák részről, hogy a galíciai lengyelek körében sokkal inkább jellemzőek voltak a tömeges szökések a Kongresszusi Lengyelországba, hogy támogassák a felkelőket, mint Magyarországon. Lengyel kérdés 37. Divéký 6-7.

³⁶ A bécsi kormányzat határszigorításai nemcsak Galícia és a Kongresszusi Lengyelország, hanem Galícia és Magyarország határára is vonatkoztak. A kormány először 1830 decemberében megtiltja a fegyverek, majd a salétrom lovak kivitelét. A határellenőrzés szigorításai, vámtételek emelése a magyar nemesség gazdasági

elsősorban Metternich kancellár - nem nézte jó szemmel a lengyel menekültek Magyarországra érkezését sem. Tartott attól, hogy mindez a szentpétervári udvar nemtetszését fogja kiváltani, és a lengyel menekülteknek köszönhetően Magyarországon a forradalmi elképzelések szélesebb kör számára ismertekké válhatnak. A bécsi kormányzat óvatossága a lengyelekkel szemben azonban nem nélkülözött minden alapot. Többször előfordult, hogy a lengyel emigránsok a magyarok között a lengyelekkel közösséget vállaló forradalmi kiáltványokat terjesztettek.³⁷

A felkelés leverése után a magyar társadalom jelentős része továbbra is szimpatizált a lengyel menekültekkel, de az osztrák hatóságok fellépése miatt leginkább abban tudott segíteni, hogy a menekültek az országból Nyugat-Európába szökjenek. A kormányzat egyre ridegebben kezelte a lengyel emigránsok kérdését. Jellemző volt, hogy az osztrák kormányzat kiszolgáltatta a menekülteket Oroszországnak. Magyarországon komolyabb nyugat-európaihoz hasonló lengyel emigráns központ így nem jöhetett létre. A hatóságok viszonyulása nem ritkán kiváltotta a lengyelekkel szimpatizáló magyar lakosság tiltakozását is.³⁸

érdekeit is sértették és a lengyelbarátságot csak erősítették. Többek között a hegyaljai borok kiszállítása egy időre teljesen megszűnt. Galicia és Magyarország közötti teljes határzárát 1831. május 28-tól lépett érvénybe elsősorban a kolerajárvány megelőzése érdekében. Kovács: Lengyel kérdés 57., 62-63., 106.

Habár a Galicia és a Kongresszusi Lengyelország közötti határzárát már a felkelés kitörése után elrendelték, azonban a határ tényleges lezárására csak 1831 júniusában került sor a kolerafelkelés következtében. Annak ellenére, hogy decembertől már tömegesek voltak a szökések a felkelőkhöz. Valójában a határzár elrendelése hónapokig csak Oroszország megnyugtatót szolgált. Kovács: Lengyel kérdés 37.

³⁷ Például terjesztették a Párizsban ekkor már tevékenykedő radikális lengyel emigránsok kiáltványát is. A kiáltvány utal a lengyel-magyar történelmi kapcsolatokra, emelet komoly kritikát fogalmazott meg a cári kormányzattal szemben. A kiáltvány leírja a lengyelek sanyarú sorsát a Kongresszusi Lengyelországban, a cári önkényt, aki megsértette a bécsi kongresszuson vállalt ígéreteit a lengyelekkel kapcsolatban. A szöveg azzal zárul, hogy figyelmezteti a magyarokat arra, hogy a cár nemcsak a lengyelek szabadságát tiporta el, hanem a magyarokét is veszélyezteti, így a cár mindkét nemzet szabadságának közös ellensége. A radikális lengyel kiáltvány ismertetése azért is fontos, mivel ezek az érvek a Cári Birodalom ellen a vármegyei közgyűléseken, majd az országgyűlésen is visszaköszönnék. A kiáltványt ismerteti: Divéky 12-13.

³⁸ A fentebb említett eseményekre nemcsak a szűkebben vett Magyarországon, hanem Erdélyben is akadt példa: „...*(a lengyeleket) mindenütt kész és megelőző fogadtatást biztosítván a szerencsétlen menekülőket ajánló levelekkel, többeket saját fuvaraikon szállították el. (...) alig telt el néhány hét, a már mozgósított határőrvidék egy osztlálya kísért egy csapat lengyel közkatonát Deésen át a lakosság tüntetése közt.*” Kovács Samu 9-10.

Külön figyelmet érdemel szláv nemzetiségű, ortodox vallású népek magatartása lengyel felkelés idején. A magyarokkal és a galíciai lengyelekkel szemben a pravoszláv vallású, illetve a szláv nyelvet beszélő magyarországi nemzetiségek – leginkább ruszinok, szlovákok, szerbek és románok – a lengyel felkelőkkel szemben Oroszországgal rokonszenveztek. Mindehhez a kulturális (pravoszláv vallás, nyelvi kapcsolatok) és a történelmi okok (a közös származás tudata) nagymértékben járultak hozzá.³⁹ Mindezek mellett az ország északkeleti részén a nemzetiségi parasztság körében nagyobb mértékben segítette elő az oroszbarátságot, lengyelellemenséget közvetett módon az a tény is, hogy a parasztság ezeken a területeken az ország többi részéhez viszonyítva különösen rossz helyzetben volt. Az itt élő nemzetiségi parasztság tisztában volt vele, hogy magyar földesurai, akiket felelősnek tartott sanyarú körülményei miatt a lengyel felkelőket támogatják.⁴⁰

Az alapvetően szociális okokra visszavezethető, 1831 júliusában kirobbant parasztfelkelésnek is vannak Oroszországhoz, a lengyel területeken történt cári intervencióhoz kapcsolódó vonatkozásai. A kolerafelkelés idején az északkelet-magyarországi vármegyék nemzetiségi parasztságának körében elterjedtek olyan híresztelések, hogy a határzár elrendelésével, a katonák határokra történő kivezénylésével a hatóságok nem is a kolera terjedésétől tartanak, hanem sokkal inkább az őket felszabadítani igyekvő orosz seregeket akarják távol tartani tőlük.⁴¹ A lengyel felkelés leverése után a nemzetiségi körében a „jó cár” eljövetelére vetett hit csak tovább erősödött. A kolerafelkelés során tapasztalt nemzetiségi oroszbarátság csak fokozta a magyar nemesség pánszlávizmustól, az Orosz Birodalom terjeszkedésétől való

³⁹ A szláv kölcsönösség gondolatára már a középkortól vannak utalások, azonban mindez csak 1824-ben Pesten kiadott Jan Kollár által írt Dicsőség lánya című költeményében válik összefüggő programmá. A munkának valóban volt némi német és magyarellenes éle – róluk, mint a szláv népek elnyomóiról beszél – azonban programja még inkább irodalmi, kulturális és nem politikai program volt. Arató Endre: A magyarországi szlávok és az oroszok kapcsolatához a reformkorban. 245-294. In: Tanulmányok a magyar-orosz kapcsolatok köréből. I. Szerk.: Kemény G. Gábor. Budapest, 1961.; Arató Endre: A magyarországi nemzetiség nemzeti ideológiája. Budapest, 1984. 247-248. Továbbiakban: Arató

⁴⁰ Kovács: Lengyel kérdés 103.

⁴¹ A helyi lakosság ettől függetlenül is bizalmatlan volt az osztrák hatóságokkal szemben, hiszen a kolera visszaszorítására történt próbálkozások (pl.: bizmutpor túladagolása, nem megfelelő gyógyszerek alkalmazása) csak növelték a halálesetek számát Magyarország története tíz kötetben. (1790-1848) V/2. Főszerkesztő: Mérei Gyula. Budapest, 1983. 675-676. Továbbiakban: V/2.

félelmeit.⁴² Azonban semmiféle jel nem utal arra, hogy a az északkelet-magyarországi parasztfelkelést cári ügynökök szították volna abból a célból, hogy a nemzetiségeket felhasználják a lengyeleket támogató magyar nemesség ellen.⁴³

5. A lengyel felkelés kérdése a magyar politikai életben

5.1. A lengyel felkelés kérdése a vármegyei közgyűléseken

A lengyelek melletti kiállásnak első komolyabb politikai szintű jele Bars megye felirata volt az uralkodóhoz 1831. május 3-án. A Bars megyei felirat célja még ténylegesen az volt, hogy valamilyen módon megsegítsék a lengyeleket. A feliratban még többek között szerepelt az országgyűlés összehívásának követelése. Az összehívandó országgyűlésnek kellett volna döntenie a lengyeleknek nyújtandó konkrét segítség mikéntjéről. A feliratban emellett azt kérték uralkodótól, hogy az országgyűlés összeüléseig lehessen fegyvert és élelmiszert szállítani a felkelőknek.⁴⁴

Az észak-magyarországi megye felirata azért is jól reprezentálja a korabeli közhangulatot, mivel a későbbiekben harminchárom másik megye csatlakozott hozzá.⁴⁵ Ugyanakkor ez azt is sejteti, hogy az ország megyéinek csak egy része támogatta a lengyel felkelés megsegítését. Ez némiképp előrevetítette a jövőbeli országgyűlésen kialakuló erőviszonyokat is. A megyei feliratok politikai jelentőségét csökkentette, hogy a bécsi udvar válasza sem méltatta őket. A későbbi országgyűlésen a felszólaló követek mindezt többször sérelmezték is.⁴⁶

⁴² A pánszláv elképzelésektől való félelmek tekintetében fontos kiemelni, hogy a pánszlávizmusnak Oroszországban csak szűk társadalmi bázisa volt, a hivatalos cári külpolitika sosem tette magáévá ezt a gondolatot. Az összességében despotikus berendezkedésű Oroszország a 19. század első felében már csak azért sem támogatta ezeket az elképzeléseket, mivel az 1830-as, 1840-es években a szláv mozgalmak különösen cseh területen demokratikus irányba mozdultak el. Így a magyar nemesség félelmei az orosz vezetéssel megvalósuló szláv összefogásról valójában nem voltak indokoltak. Arató 251., 254-255.

⁴³ V/2. 677.

⁴⁴ Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. Szerk.: a Történettudományi Intézet munkaközössége, Barta István vezetésével. I. Budapest, 1948. 41. Továbbiakban: OGyT. I.

⁴⁵ Kovács: Lengyel kérdés 89.

⁴⁶ Nem meglepő módon 1832. december 28-án Bars megye követe, Balogh szólalt fel a lengyel ügy kapcsán. Felszólalásában tulajdonképpen a lengyel kérdést a nemesi sérelmi politika eszközeként használja fel. Balogh

Több jel mutat arra, hogy az események ezen szakaszában a reálisan gondolkodó kortársak már nem láttak lehetőséget a felkelők megsegítésére.⁴⁷ Maga a Bars megyei felirat is kezdett eltávolodni a felkelők megsegítésének konkrét kérdésétől. A felkelés ügye valójában már kezdet másodlagos szerepet játszani a vármegyék politikai életében is. Ezeknek feliratoknak talán nem is a politikai jelentősége fontos, hanem sokkal inkább az, hogy rámutatnak a korabeli magyar nemesség gondolkodására. A későbbi véleményekhez hasonlóan a megyei feliratokra is jellemző, hogy egyre gyakrabban jelennek meg általános világnézeti állásfoglalások. A lengyelekért kiálló vélemények mellett az Oroszországot ért kritikák egyre gyakoribbakká válnak. Például a Bars megyei feliratban szerepelt az a megállapítás, hogy az Orosz Birodalom terjeszkedésével akár Magyarországot is veszélyeztetheti. Mindezek mellett Oroszország történelmi fejlődését is elítélték, mivel úgy vélték, hogy Oroszország az európai nagyhatalmaktól eltérően csak a hódításainak köszönhetette nagyságát és jelentőségét.⁴⁸

Nemcsak az uralkodókhoz intézett feliratok, hanem a megyei közgyűlések felszólalásai, a közgyűléseken tapasztalható közhangulat is rámutat arra, hogy a lengyel ügygel kapcsolatban egyre kevesebben gondoltak a felkelők tényleges megsegítésére. Azonban a lengyel kérdés fontosságát jelzi a kortársak számára, hogy a felkelés kapcsán a reformkor számos később jelentős személyisége felszólalt a vármegyei közgyűléseken. Közéjük tartozott többek között Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos is. Kossuth Zemplén megyei felszólalásában sem elsősorban a felkelők megsegítését tartja fontosnak, hanem ítéletet mond a cári intervencióról. Ennek során a lengyelekkel és oroszokkal kapcsolatos jellemző toposzok dominálnak. Kossuth felszólalásában összekapcsolódott az orosz önkényuralomtól, autokráciától való

utal arra, hogy az uralkodó a lengyel felkelés megsegítésére vonatkozó feliratokat válasza sem méltatta: „Vannak még az országnak más sérelmei és kívánságai is (...)–Ily köz Nemzeti kívánság a Lengyel a mely az által, hogy a Felség, a Vár[me]gyék felírását többnyire még feleletre sem méltóztatá, nemzeti sérelem characterét öltötte magára, ezek eránt külön felírást kivan.” OGYT. I. 41.

⁴⁷ Kölcsey Ferenc naplójában így ír erről: „Férjiai az elsüllyesztett hazának; mi szíveinkben hordjuk fájdalmatokat; mi merész, ragyogó beszédek fogunk éretettek tartani; mi talán felírásunkkal is fogjuk a fejedelem részvétét felhívni: s mindezekből mi lesz a nyereség? Ha Filep Lajos és népe le hagytak benneteket merülni; ha a Wilson hazájában egy kar sem fegyverkezett mentségtel: mit várhattok e nemzettől, mely kardot csak pompanapon és köszörületlen hord?” Kölcsey Ferenc összes művei. II. S.a.r. Szauder József-Szauder Józsefné. Budapest, 1960. 370.

⁴⁸ „A hazának számtalan viszontagságai, s az események hasonlatossága intenek bennünket ama, nem örökösödés, sem a népek szabad választása, hanem fegyverhatalom által végtelenig növekedő, hozzánk olly közel létező északi colossusnak valahára korlátokat vetni” A Bars megyei feliratot idézi: Divéky 105.

félelem Oroszország nagyságától, terjeszkedésétől való félelemmel. Az Orosz Birodalmat barbarizmussal, elmaradottsággal vádolja, és szembe állítja egész Európával. Emellett úgy véli, hogy a lengyelek szabadságának elvesztéséért egész Európa felelős, mivel tétlenül nézte a történeteket. A felszólalásban a lengyelek, mint Európa védelmezői jelennek meg az ázsiai barbarizmussal szemben.⁴⁹ Kossuth érvelésben a lengyelek melletti kiállást a cári intervenció kritikáját összekapcsolja a liberális polgári szabadságjogok és a magyar alkotmányos jogok védelmével és a nemzeti szuverenitás kérdésével is.⁵⁰ Az országgyűlés vitáiban mindezek a felszólaló követék érveléseiben is helyet kapnak a cári intervencióval összefüggésben is.

Wesselényi Miklós pest megyei felszólalása már csak azért is érdekes, hiszen az 1840-es években a *Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében* című politikai röpiratában sommáza a magyar liberálisok reformkori félelmeit Oroszországgal szemben. A lengyel felkelés és a cári intervenció vonatkozásában Wesselényinél egyelőre még absztraktabb formában jelenik meg a szabadság és a zsarnokság kérdése.⁵¹

⁴⁹ Kossuth Lajos 1831 június 23-án a Zemplén megyei közgyűlésen mondott beszéde jól mutatja a fentebb összefoglaltakat: „...küzdve ama rettenetes hatalommal, mely az esmeretes világnak egyhatod része felett nyújtja ki autocratori vaspálcáját, a kétségbeesés viadaljában hullanak ezrenként hazájokért, de nem! nemcsak hazájokért, egész Európa szabadságáért, melyet az éjszaki colossus bilincsel fenyeget,- a civilisatio diadalmáért, melyet az éjszaki barbarismus vadságra kárhoztatott... Pétervára az, hova borzadva tekint Európa, s aki csak szabadságát, a törvény hatalmát szereti, aki csak irtózik az önkény önkorbácsától, kétségbeesik annak meggondolására, mely veszély fenyegeti Európának minden thronusait s népeit,,,” Kossuth Lajos összes munkái VI. Ifjúkori iratok - Törvényhatósági Tudósítások. Szerk.: Barta István. Budapest, 1966., 223. A továbbiakban Kossuth: Összes

⁵⁰ „A constituális ország szabad polgárjainak s nem rabszolgáinak hisszük lenni magunkat, legszentebb jussainknak egyike a szabad gondolkodás jussa ebből természetesen következik a szabad szólás igaza” Majd így folytatja: „...de midőn dicső lengyeleket ősi jussaikba, melyektől csak politicus vétek jelével bélyegzett szentségtelen erőszak által fosztathattak meg, visszaállítani óhajtjuk, (...) e jelen ügyben nemzeti közhajtásnak kijelentését hazánk eránt tartozó polgári véteknek tartom.” Kossuth: Összes 234-235.

⁵¹ „a nemzetek feletti zsarnok uralkodás, a nemzetek elnyomása, árt ugyan az elnyomottaknak is, mert őket szenvedésre, nyomorba űzi, de árt a fejedelmeknek, az elnyomóknak is; mert az ellenők mindig bosszút szül, s ellenők fegyvert köszörül” Idézi: Madarász 9.

5.2. A lengyel kérdés és az 1832/36. évi rendi országgyűlés

5.2.1. A lengyel kérdés lehetőségei, jelentősége az országgyűlésen

A lengyel felkelés magyar vonatkozásainak említésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a rendi országgyűlés alsótáblájának valójában nem volt közvetlen törvényalkotó jogköré, mint a nyugat-európai államok parlamentjeinek, nemhogy akárcsak közvetett döntési jogköré külpolitikai kérdésekben. Azonban az alsótábla tényleges eszköze volt a törvényalkotás és a politikai döntéshozatal befolyásolására a nyilvánosság, amely korszakban egyre inkább fontossá vált, hiszen eszköz volt arra, hogy a törvények konkrét megalkotásánál nyomást gyakoroljanak vele a bécsi udvarra.⁵² Mindez gyakorlatilag a tényleges politikai jogkörnél sokkal fontosabb volt, hiszen az országgyűlésen a lengyel felkeléssel, a Cári Birodalommal kapcsolatos észrevételek már sokkal jobban befolyásolhatták a közvéleményt is, mint azt a korábbiak során teheték volna. Ez alapján elmondható, hogy a lengyel felkeléssel kapcsolatban megfogalmazott véleményeknek sokszor inkább a figyelemfelkeltés volt a valós célja és nem a tárgyilagos értékelése az eseményeknek.

A politikai lehetőségeket az is hátráltatta a lengyel kérdést illetően, hogy megyei követutasítások többsége a nádorral és a bécsi kormányzati körökkel egyetemben nem támogatta a lengyelek ügyét. A felkelés után több jel mutat afelé, hogy a Habsburg Birodalom diplomáciai úton sem fog beavatkozni. Ezt a kortársak is sejtették. Ezt mutatja, hogy 1833 novemberében már vannak arra utaló jelek, hogy az országgyűlésen résztvevő követek kezdenek tudomást szerezni az eredetileg titkosnak szánt Berlini szerződésről.⁵³

Korábban a magyar társadalom jelentős része szimpatizált a lengyel felkeléssel, azonban a pragmatikusabb lehetőségek az országgyűlésen már sokkal fontosabb szerepet játszottak. A lengyel kérdés vitája az országgyűlésen tulajdonképpen egy kísérlet volt a magyar nemesség

⁵² Habár az alsótábla ülései nyilvánosak voltak, sokaknak kezdetben nem volt lehetősége, hogy értesüljön az országgyűlés eseményeiről, hiszen nem voltak hivatalos közlemények. Ebből a szempontból is nagy jelentősége volt a Kossuth által szerkesztett Országgyűlési Tudósításoknak, hiszen az egyre szélesebb olvasóközönség (az összes megye előfizetett tá) közvetlenül értesülhetett az aktuálpolitikai eseményekről. Tulajdonképpen az Országgyűlési Tudósítások a reformkor első politikai hírlapjává vált. Magyarország, V/2. 717.

⁵³ Ezt mutatja a vas megyei követ, Nitzky János felszólalása is. Ezt Kossuth országgyűlési tudósításaiban ismerteti is: „*a felterjesztés sikertelen fog maradni, az utolsó Allgemaine Zeitung számából azt olvassa fel, melly által Austria, Orosz, és Porosz Ország egymásnak lengyel tartományaikat garantirozzák*” Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. Szerk.: a Történettudományi Intézet munkaközössége, Barta István vezetésével. II. Budapest, 1948. 446-447. Továbbiakban: OGYT II.

részéről egy külpolitikai kérdés befolyásolására, de még inkább arra, hogy a belpolitikai érdekeit érvényre juttassa a bécsi kormányzattal szemben.⁵⁴ Az országgyűlésen lengyel felkelés ügyében valójában csak arról lehetett érdemben szó, hogy a követek milyen mértékben gyakoroljanak nyomást az uralkodóra.

A formálódó magyar liberális nemesi ellenzék számára a lengyel példa azt jelentette, hogy az abszolutizmus és az önkényuralom elűzése, így a Cári Birodalom is veszélyeztetheti a korabeli magyar nemesi reformellenzék által megfogalmazott nemzeti és társadalmi célokat.⁵⁵

Valójában így a lengyelek támogatását nemcsak a lengyeléért érzett rokonszenv, hanem a bécsi udvarral szembeni ellenállás lehetősége is motiválta. Így a cári autokrácia bírálata sokszor a bécsi kormányzat burkolt kritikáját is jelentette. Mindez azt is jelzi, hogy a felszólalások sokszor nemcsak Oroszország ellen irányultak, hanem általános állásfoglalás fogalmaztak meg az autokráciával szemben.⁵⁶ A felszólalásokból kiderül, hogy az országgyűlési követek az orosz autokratikus viszonyok mellett kevés lehetőséget látnak az alkotmányos viszonyok megvalósulására.⁵⁷ Az országgyűlési vitákra is jellemző, amely a vármegyei feliratok során már szóba került: felkelés értékelése itt is egyre inkább elszakad a konkrét eseményektől viszont a korábbiaktól eltérően radikálisabb vélemények fogalmazódnak meg a cári intervencióval kapcsolatban.

5.2.2. A lengyel kérdés az 1832/36. évi országgyűlésen a felszólalások tükrében

Az országgyűlés megnyitására 1832. december 19-én, tehát már a lengyel felkelés leverése után került sor. Az uralkodó megnyitó beszéde után néhány nappal december 28-án a kerületi ülésen már szóba kerülnek - habár csak érintőlegesen a - Lengyel Királyságban lezajlott események. Azonban érdemi vitára majdnem csak egy évvel később, 1833. november 20-én került sor először ugyanitt a kerületi ülésen. Az országos ülés elé ténylegesen 1833. november

⁵⁴Gerő András: A gondolkodás polgárosodása: a lengyel felkelés melletti érvek az 1832-1836. évi országgyűlésen. 133-154. In: A magyar polgári átalakulás kérdései. Szerk.: Dénes Iván Zoltán- Gergely András- Pajkossy Gábor. Budapest, 1984. 138. Továbbiakban: Gerő

⁵⁵ Gerő 138.

⁵⁶ Gerő 138.

⁵⁷ Azonban a cári berendezkedés nem zárta ki eleve az alkotmányos politikai viszonyok megvalósulását már a 19. század első felében sem. Erre nemcsak a Kongresszusi Lengyelország példája mutat rá, hanem Finn Nagyhercegség is, ahol 1809-től egészen a század végéig jelentősebb visszaélésekre nem került sor orosz részről. Font Mária-Krausz Tamás-Niederhauser Emil-Szvák Gyula: Oroszország története. Budapest, 2001. 302.

23-án került a lengyelek ügye. Ezek után már csak egyszer 1834 novemberében kerül szóba ez a kérdés.

A kerületi ülésen ugyanaz a Bars megyei követ, Balogh János kezdeményezi a felkelésről való vitát, aki 1832. december 28-án szót emelt a lengyelekkel kapcsolatos uralkodó intézett felirat miatt. Felszólalásában Balogh gyakorlatilag összegzi a lengyelek támogatásával, cári intervenció elítélésével kapcsolatos érveket. A későbbi felszólalók sok szempontból a Bars megyei követ által elmondottakra reagálnak. Emiatt Balogh felszólalását talán nem túlzás „programadó felszólalásnak” tekinteni. A Bars megyei követ sokszor nem is racionális érveket, hanem sokat ismételt sztereotípiákat, általánosításokat fogalmazott meg nemcsak a lengyelek, hanem az oroszokkal kapcsolatban is. A fentebb elmondottak miatt érdemes röviden ismertetni felszólalásának tartalmát.

Balogh János azon véleményének adott hangot, hogy a felkelés során a lengyel nemzet a szabadságáért küzdött az orosz autokráciával szemben. Abból indul ki, hogy a lengyelek jogait a bécsi kongresszus során rögzítették és Oroszország ezt sértette meg az intervenciójával.⁵⁸ Ugyanakkor felszólalásában megjelenik egy másik érv is a lengyelek szabadsága mellett. Ennek során talán nem túlzás azt állítani, hogy a lengyelek ügyét a Bars megyei követ morális kérdéssé teszi. Szerinte a lengyel nemzet jogai nemcsak a Bécsi kongresszus határozataiból fakadnak, hanem sokkal inkább a természetes jogból, így valójában a lengyel nemzet az oroszok által rájuk erőszakolt rabszolgaság ellen küzdött. Ennek azért is van jelentősége, hiszen ezzel már a bécsi kongresszus utáni évek tekintetében is elítéli Oroszországot és nemcsak az intervenció és a felkelés megtorlása miatt. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a lengyel társadalom az 1815 után kialakult helyzettel a Kongresszusi Lengyelország területén alapvetően megbékélt.⁵⁹ Balogh érvelésében a lengyelek melletti kiállás elvi kérdéssé is válik, hiszen a lengyelek felkelésükkel nemcsak saját szabadságukért harcolnak, hanem közvetett módon egész Európa szabadságáért, így

⁵⁸ „...emlékeztetem a T[ekintetes] R[ket] azon gyász időkre, midőn e hős nemzet elnyomójával, a Muszka Autokratával küzdött azon szabadság alkotmányáért, melyet néki a Bécsi congresszus garantirozott...” OGYT. II. 401.

⁵⁹ A Bécsi Kongresszust követő években a parasztság közömbösen tekintett a politikai változásokra, hiszen helyzetén lényegében az nem változtatott. A nagypolgárság és a lengyel arisztokrácia élvezte a lengyel alkotmány adta előnyöket, a gazdasági fejlődés eredményeit. A lengyel katolikus egyház a vallásszabadságnak köszönhetően szabadon működhetett. Azonban valóban igaz, hogy a 20-as években a feszültségek társadalmi tekintetben is fokozódnak. Diószegi István.: A hatalmi politika másfél évszázada. Budapest, 1994. 77-78, Szokolay 91.

Magyarország szabadságáért és jogaiért is.⁶⁰ Mindezzel az értékekkel szemben áll a cári Oroszország.

Bár ezt Balogh nem mondja ki nyíltan, de felszólalásából az is következik, hogy Oroszország nem tartozik Európához. Ezzel összefüggésben utal az oroszok barbarizmusára is, rendszerint a lengyelek és Európa más nemzetei által képviselt értékekkel szemben. Megfogalmazódik Oroszország terjeszkedéséről, nagyságától való félelem is.⁶¹ Balogh nem meglepő módon elítéli az Orosz Birodalmat az általa kegyetlennek tartott megtorlás miatt. Úgy gondolja, hogy a magyaroknak elvi kötelessége lenne kiállni egy szabad nemzet mellett, ha magyarok is a szabad nemzetek sorába tartozónak vélik magukat.

A Bars megyei követ felszólalását követően kialakult vitában sok követ Balogh érvelésén túllépve odáig jut, hogy a lengyel felkelés leverése után Oroszország magát a magyar alkotmányosságot veszélyezteti. Más felszólalásokból is kiderül, hogy a lengyel területek alkotmányosságát több felszólaló biztosítéknak tekintette Magyarországra nézve, ezért úgy gondolja, hogy azt külső veszély ellen, így Oroszország ellen is biztosítani kellene.⁶² Emiatt gondolták úgy a kérdéshez hozzászóló követek, hogy a lengyel ügy nem tekinthető Magyarországtól független külpolitikai eseménynek. Ezzel próbálják megmagyarázni azt is, miért foglalkozott a magyar országgyűlés egy alapvetően az országgyűléstől független nemzetközi eseménnyel.

Több felszólalásban megjelenik Oroszország és Európa szembenállása, különbözősége is. Ezekben az érvelésekben burkoltan megfogalmazzák, hogy Oroszország nem tartozik Európához. Többek között Kölcsey Ferenc és Ötvös Tamás is utal erre. Oroszország ebben a

⁶⁰ „...ha a Bétsi congresszus nem garantirozott is, ha Sándor czár alá nem irta volna is, valamint egyes emberek, ugy egész nemzetek szívébe öntött ama törvénynél idősebb törvény, a természet törvénye. midőn a kis vitéz nemzet a roppant északi kolossal életre halálra küzdene és férfias bajnoki elszánással a rabszolgaság bilincseit lerázni igyekezné...” OGYT. II. 401.

⁶¹ „A nagy szabad nemzet tűz helyén a bárdolatlan muszka melegszik, és hát lehet e mind ezeket halgatással elmellőzni, lehet e hideg vérrel elnézni, hogy az európai civilisationak elő bástyái el törültetvén a muszka kiterjedés vágyának szabad mező és kapu nyitassék.” OGYT. II. 402.

⁶² Ezek közé a felszólalások közé tartozik Balogh János országgyűlésen mondott beszéde vagy Borsitzky István felszólalása is. A trencsényi követ szavaival élve: „...igazgatási törvények hozására hivattattunk ide...mind ezen törvényeknek az alkotmányban kell gyökerezniök, s hogy mind addig bátorsággal igazgatási törvényeket hozni nem lehet, míg a törvényeknek alapja, az alkotmányos, törvényes szabadság minden külső s belső megtámadások ellen telyesen biztosítva nincs. Ez tehát első feladatunk, a mellynek megfejtésére az észak Európai politica állását vizsgálat alá venni szükséges.” OGYT. II. 404.

kontextusban egyértelműen negatív formában jelenik meg. Az oroszok kulturálatlanságának és kívülállóságának a kérdése összefügg azzal a gyakran ismételt toposszal, hogy a lengyeleket, mint Európa védelmezőit mutatják be. Ezekben a felszólalásokban is gyakran helyet kap az az állítás, hogy a lengyelek a civilizációi védelmezői a barbársággal, így Oroszországgal szemben.⁶³

Balog mellett más követek is sokszor említik, hogy a megtorlás során az oroszok túlságosan kegyetlenül léptek fel a felkelőkkel szemben. Ez a megállapítás csak tovább erősítette Oroszországgal szembeni korabeli félelmeket. A lengyel felkelés megtorlásával kapcsolatban is elég gyakori az orosz barbárság, cári elnyomás felemlgetése. Ilyenkor az Oroszországba elhurcolt lengyeleket a követek rendszerint, mint erkölcsi győzteseket próbálják ábrázolni az oroszokkal szemben. A megtorlásról szólva elsősorban a felkelők Szibériába való száműzését sérelmezik. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az orosz magatartás a felkelés leverése után sokkal kevésbé volt kegyetlen, mint ahogy az a magyar véleményekből rendszerint kitűnik. I. Miklós igyekezett gesztusokat gyakorolni a lengyelek felé. 1831 általános amnesztiát hirdetett, amely mindenkire vonatkozott, aki nem vett részt közvetlenül a felkelés kioltásában. A felkelésben való részvétel miatt végül senkit sem végeztek ki. A legsúlyosabb egyéni büntetésnek valóban a követek által is emlegetett szibériai száműzetés számított.⁶⁴

Fontos hangsúlyozni, hogy a lengyel társadalom egyáltalán nem viszonyult egységesen a felkeléshez. A lengyelek vereségében komoly szerepet játszott az a tény is, hogy vezetőire mind katonai, mind politikai tekintetben sokszor jellemző volt a felkészületlenség, esetlegesség. Kezdetől fogva nem volt tisztázva a felkelés konkrét célja. A felkelők nem tudták maguk mellé állítani a lengyel társadalom nagyobb részét alkotó parasztságot, mivel helyzetük javítása érdekében nem tettek konkrét lépéseket, nem számolták fel a jobbágyságot.⁶⁵

⁶³ Az ennek során megfogalmazott orosz barbársággal kapcsolatban talán Ötvös Tamás fogalmaz legmarkánsabban: „... mindig előre törekedő zordon Északi hatalom, s a Napkelet dúló csordái...” Míg a civilizált Európa és Oroszország szembenállására Böjty Ödön felszólalásában találhatunk konkrét példát: „Varsau elesett és vele a civilisált Európának egy szebb jövője...” OGYT. II. 404., 406.

⁶⁴ Kovács: Lengyelek 34.

⁶⁵ A korabeli lengyel szövegek beszámolnak a felkelők és a parasztok összetűzéseiről a felkelés idején. A nemesség csak az események előrehaladtával ismerte fel a parasztkérdés rendezésének fontosságát. Ekkor születnek mérsékelt tervezetek a parasztok felszabadítására (pl.: a jobbágy a földet saját maga váltaná meg a

Számos országgyűlési követ Balogh János felszólalásánál objektívabb szempontokat is próbált felvonultatni a cári megtorlással szemben. A felszólalók legtöbbször a bécsi kongresszus határozataira hivatkoznak. Úgy gondolták, hogy a lengyel alkotmány felfüggesztésével Oroszország megsértette a kongresszus határozatait, hiszen az biztosította a lengyelek számára a belső függetlenséget.⁶⁶

Tájékozottabb követeknél előfordul, hogy a közelmúlt lengyel történelmére hivatkozva különbséget tesznek a bécsi kongresszus utáni orosz berendezkedés, a lengyel felkelés és annak leverése utáni időszak között. Ebben az esetben néha arra is akad példa, hogy az 1815 utáni lengyel területen zajló eseményeket, orosz berendezkedést árnyaltabban értékeljék.⁶⁷ Némileg meglepő módon az is előfordul az 1810-es évek második felének orosz berendezkedést lengyel területeken pozitívan ítélik meg az egyes felszólalók. Ezzel összefüggésben több példát említenek a lengyel alkotmányos jogok megvalósulására. Többek között említést tesznek a sajtószabadságról vagy a lengyel katonaság részleges függetlenségéről az Orosz Birodalomban. Mindez annál is inkább meglepő, mivel ezt sokszor olyan országgyűlési követek teszik, akikről inkább a lengyelek mellett érveltek a viták során és sokszor elfogultak a cári intervencióval, Oroszországgal szemben.⁶⁸

Azonban azt is el kell mondani, hogy a voltak, akik nem támogatták a lengyelek megsegítésének gondolatát. Azonban ők jóval kevesebben és ritkábban is szóltak hozzá az országgyűlésen ehhez a kérdéshez. Tulajdonképpen csak Felsőbüki Nagy Pált, Sopron

robot révén a földesurától). A novemberi forradalom és a parasztok. 69-73. In: Kelet-Európa. Új-és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. IV. Szerk.: Niederhauser Emil. Budapest, 1968. 69., 71.

⁶⁶ Valójában a lengyelekkel szembeni engedékenyebb politika nem a bécsi kongresszuson született megállapodásoknak volt köszönhető. A napóleoni háborúkat követően annak érdekében, hogy Oroszország befolyását a területen erősítse I. Sándor cár igyekezett méltányosságot gyakorolni a lengyel társadalom felé. Ezt azért sem érdemtelen hangsúlyozni, mivel ez egyáltalán nem volt magától értetődő: nem kevés lengyel harcolt francia szövetségben, a lengyel területek felvonulási területként szolgáltak Napóleon számára az Oroszország elleni hadjáratához. Дегоев, В. В.: Александр I. и проблема европейского согласия после Венского конгресса, 119-132. In: Вопросы Истории, 2002./2. 120-121.

⁶⁷ A lengyel alkotmányos jogokat Böjty Ödön felszólalásában kapnak nagy hangsúlyt: „(az alkotmány) A már előadott Ministerek responsabilitásán és a sajtó szabadságán felül még sok szép alkotmányos jussokat foglalt ez magában „, OGYT II. 406.

⁶⁸ Maga Deák Ferenc is elismeri, hogy I. Sándor cár uralkodást nem lehet egyértelműen elítélni, hiszen alkotmányt adott a lengyeleknek: „(az alkotmány) a már előadott Ministerek responsabilitásán és a sajtó szabadságán felül még sok szép alkotmányos jussokat foglalt magában, ugymint, az adót csak az Ország gyűlésen lehet elhatározni, és csak annak a jóváhagyásával beszélni, nemzeti katonaság...” OGYT. II. 406.

vármegye követét és Andrassy Józsefet lehet kiemelni, aki Esztergom vármegyét képviselte 1832/36-os országgyűlésen. Ők azok, akik részletesebben is hangot adnak véleményüknek ezen felszólalók közül. Noha alapvetően ők is szolidaritást vállaltak a lengyelekkel és az orosz intervenciót elítélték, azonban pragmatikus szempontokat figyelembe véve nem láttak lehetőséget arra, hogy a lengyeleknek tényleges támogatást lehetne nyújtani.⁶⁹

A lengyelek megsegítése ellen az országgyűlési vita során a legobjektívabban Felsőbüki Nagy Pál érvelt. Ugyanakkor Felsőbüki is elismeri, hogy az országgyűlésnek lehet, sőt bizonyos esetekben kell is külpolitikai kérdésekkel foglalkoznia. Felsőbüki elítélte a lengyelek mellett az erkölcsi alapon és a szerinte nem valós politikai lehetőségeken alapuló állásfoglalásokat. Úgy vélte, hogy a lengyelek melletti kiállás a belga és a francia példával ellentétben túl kockázatos lenne, hiszen közvetlenül érinti Oroszország érdekeit. Azonban Felsőbüki is elítélte a cári intervenciót. Habár a kialakult helyzetben nem támogatta a lengyel ügy diplomáciai megsegítését sem, de ez nem azt jelentette, hogy a Sopron megyei követ későbbiek során erre nem látott volna lehetőséget vagy azt, hogy Felsőbüki túl jó véleménnyel lett volna Oroszországról. Legtöbbször a bécsi kongresszus megsértése miatt, jogi alapon fogalmazott meg kritikákat Oroszországgal szemben.⁷⁰

Felsőbüki Nagy Pál érveiben a lengyelek nem Európa és a kereszténység védelmezőiként jelennek meg, hanem mint lázadók és rebellesek. Szerinte a lengyelek felkelésükkel egész Európa békéjét veszélyeztetik.⁷¹ Közvetett módon Felsőbüki szavaiból is Oroszország előretörésétől való félelem olvasható ki. Tulajdonképpen törvényszerűnek látja a lengyelek bukását, azonban az erkölcsi állásfoglalásoktól sokkal inkább tartózkodott, mint azok az országgyűlési követek, akik igyekeznek érveket találni a lengyelek megsegítése céljából.

Összességében elmondható, hogy az országgyűlésen lengyel ügy megsegítését támogató érvekkel szemben, sokkal általánosabb volt az Orosz Birodalom elítélése az intervenció miatt. Egyre inkább jellemzővé válik az a gondolat, hogy Magyarország a lengyelekhez hasonló

⁶⁹ Andrassy József a lengyelek megsegítésénél fontosabbnak tartja a követutasítások megtartását és a közmunkák elvégzését: „... orjási hatalom ellen véghez vitt hős tetteit, és hiedelmet majd felől muló küzdéseit, mint ilyes sajnálva szemlélttem azon törekedéseknek nyert szomorú gyümölcsét[...] Azon kétségtelen igazság, hogy nemzetek vesznek és nemzetek lesznek” OGYT. II. 435.

⁷⁰ „... a Bécsi Congresszuson össze gyűlt fejedelmek a legnagyobb veszélyek után lecsendesedett Európa bátorságát, s a nemzetek szabadságát kívánták biztosítani? Nem hirdették e ezzel nyilván, azon veszedelmes tanítást melly szerint a legszentebb szövetezés csak addig kötelez, míg azt a vad erő feloldani nem képes!” OGYT. II. 448.

⁷¹ „...s lehet e veszedelmeztetni Európának bátorságát néhány kicsapongó lengyel tette miatt?” OGYT. II. 448.

sorsra juthat. Így az orosz előretöréstől való félelem a magyar társadalom számára a korábbiaktól eltérően a lengyel felkelés leverése után már sokkal közvetlenebbé vált.⁷²

6. Összegzés

A fentebb elmondottak után kijelenthető, hogy az események előrehaladtával jellemzővé válik, hogy a lengyel felkeléssel és a cári intervencióval kapcsolatos magyarországi megnyilvánulások egyre inkább eltávolodnak a konkrét eseményektől. A felkelés ideje alatt a társadalom lengyelekért érzett szimpátiája sokszor még konkrét megnyilvánulások formájában öltött testet. A lengyelekért érzett rokonszenv mellett mind gyakrabban jelenik meg a félelem a cári Oroszországtól és attól, hogy Magyarország a lengyelek sorsára juthat. A cári autokráciától való félelem sokszor összekapcsolódott a pánszlávizmustól való félelemmel is, amely nemcsak a magyar-orosz kapcsolatokat, hanem a magyarországi szláv, pravoszláv népekkel való kapcsolatokat is mérgezték.

A politikai élet területén mindez még inkább megfigyelhető, ami csak részben indokolható azzal, hogy a felkelés leverése után nem kis részben a Szent Szövetség újbóli megerősödésének köszönhetően már nem volt lehetőség a lengyel ügy tényleges támogatására. A formálódó magyar liberális reformellenzék a lengyel felkelés ügyét arra igyekezett felhasználni, hogy saját alkotmányos jogait kiszélesítse a bécsi udvarral szemben

⁷² El kell ismerni, hogy a 1830-as évek diplomáciai eseményei részben igazolják a kortársak félelmeit. 1833-ban megkötött Berlini szerződés jogot adott arra, hogy a szerződő felek „belső zavarok” esetén egymás belügyeibe beavatkozzanak. „*Ausztria, Porosz- és Oroszország udvarai elismerik, hogy minden független uralkodónak joga van úgy országának belső zavarai, mint külső veszedelme idején segítségül hívni oly más uralkodót, ki neki a segítség megadására látszik...*” Pajkossy 123.

Metternich már 1830-tól rendszeresen ellátta információval a szentpétervári udvart a magyarországi reformmozgalom terjedéséről. Az osztrák és orosz kormányok már a magyar forradalom előtt komolyan foglalkoztak egy esetleges közös katonai akció gondolatával. Paszkievics már 1836-ban közölte a cárral, hogy a magyarországi helyzet katasztrófával fenyeget. 1837-ban Metternich és a szentpétervári udvar között jegyzékváltásra került sor, amelynek egy esetleges magyarországi orosz intervenció volt a témája. Kováts, Stefan: Az 1849. évi orosz katonai intervenció Magyarországon. 268-297. In: Századok, 1991. 3-4. 271.; Andics Erzsébet: A Habsburgok és Romanovok szövetsége. Az 1849. évi Magyarországi Cári intervenció Diplomáciai előtörténete. Budapest, 1961. 35.

és lehetőség szerint egy külpolitikai eseményre is nyomást tudjon gyakorolni úgy, hogy valójában erre a politikai eszközök nem adtak igazi lehetőséget. Nem véletlen, hogy Oroszország tekintetében az egyik leggyakoribb kritika autokratikus berendezkedésére vonatkozik. Oroszország bírálatában burkoltan sokszor a Habsburg Birodalom bírálata bújjik meg.

7. Felhasznált Irodalom:

7.1. Források, forrásgyűjtemények:

B. Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és a szláv nemzetiség ügyében. Budapest, 1992.

Hasznos mulatságok. 1830-1831. (Folyóirat)

Kelet-Európa. Új-és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. IV. Szerk.: Niederhauser Emil. Budapest, 1968.

Kossuth Lajos: Országgyűlési Tudósítások. Szerk.: a Történettudományi Intézet munkaközössége, Barta István vezetésével. I-II. Budapest, 1948.

Kossuth Lajos összes munkái VI. Ifjúkori iratok - Törvényhatósági Tudósítások. Szerk.: Barta István. Budapest, 1966.

Kovács Samu: Visszaemlékezések, 1830-1850. Ds, 1887.

Kölcsey Ferenc összes művei. II. S.a.r.: Szauder József-Szauder Józsefné. Budapest, 1960.

Madarász József: Emlékirataim. 1831-1881. Budapest, 1885.

Magyar Kurír. 1830-1831. (Folyóirat)

Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2003.

Nyugat- Európa és az Egyesült Államok. 1789-1918. Új - és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. I/1. Szerk.: Urbán Aladár. Budapest, 1970.

Pulszky Ferenc: Életem és korom. S.a.r.: Oltványi Ambrus. Budapest, 1958.

Szilágyi Ferenc: Klio: historiai 'sebkönyv. I., Kolozsvár, 1832.

7.2. Tanulmányok, könyvek:

Andics Erzsébet: A Habsburgok és Romanovok szövetsége. Az 1849. évi Magyarországi Cári intervenció Diplomáciai előtörténete. Budapest, 1961.

Arató Endre: A magyarországi nemzetiség nemzeti ideológiája. Budapest, 1984.

Arató Endre: A magyarországi szlávok és az oroszok kapcsolatához a reformkorban. 245-294. In: Tanulmányok a magyar-orosz irodalmi kapcsolatok köréből. I. Szerk.: Kemény G. Gábor. Bp., 1961.

Bodnár Erzsébet: Oroszország keleti törekvései. 111-128. In: A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében. Budapest, 2008.

Бухарин, Н.И.: Российско - польские отношения в XIX в.- первой половине XX в. 3-17. In: Вопросы истории. 2007.6.

Davies, Norman: Lengyelország története. Budapest, 2006.

Дегоев, В. В.: Александр I. и проблема европейского согласия после Венского конгресса, Вопросы Истории, 2002.2.

Diószegi István: A hatalmi politika másfél évszázada. Budapest, 1994.

Divéky Adorján: Magyarok és lengyelek a XIX. században Budapest, 1919.

Dolmányos István: A dekabrista felkelés magyarországi emlékei. 425-450. In: Századok 1955. 3. sz.

Font Márta – Krausz Tamás – Niederhauser Emi – Szvák Gyula: Oroszország története. Budapest, 2001.

Gerő András: A gondolkodás polgárosodása: a lengyel felkelés melletti érvek az 1832-1836. évi országgyűlésen. 133-154. In: A magyar polgári átalakulás kérdései. Szerk.: Dénes Iván Zoltán- Gergely András- Pajkossy Gábor. Budapest, 1984.

Horváth Jenő: Magyar diplomácia 1815-1918. Budapest, 1928.

Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből. Budapest, 1886.

Jelavich, Barbara: A Balkán története. I. Budapest, 1996.

Kovács Endre: A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon. Budapest, 1959.

Kovács István: „Egy a lengyel a magyarral”. Budapest, 2008.

Kovács István: „...mindvégig veletek voltunk”. Lengyelek a magyar szabadságharcban. Budapest, 1998.

Kováts, Stefan: Az 1849. évi orosz katonai intervenció Magyarországon. 268-297. In: Századok, 1991. 3-4.

Lukinich Imre: Az 1830. évi varsói forradalom és a magyar közvélemény 51-72. In: Budapesti szemle 1931., 638. sz.

Magyarország története tíz kötetben. V/2. (1790-1848.) Főszerkesztő: Mérei Gyula. Budapest, 1983.

Márki Sándor: Az oroszok hazánk történetében. Nagy-Várad, 1878.

Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825-1848. I-II. Budapest, 2011.

Szádeczky Lajos: Az 1830-31-i lengyel forradalom, a magyar nemzet és országgyűlés. In: Pesti Napló. 1882. 332. sz.

Szokolay Katalin: Lengyelország története. Budapest, 1996.

Ormos Mária- Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Budapest, 2003

Takáts Sándor: A magyar-lengyel szimpátia 1831-ben. In: Budapesti Hírlap. 1931. november 3. 249. sz.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	2
2.	A bécsi kongresszus utáni politikai viszonyok Európában	3
3.	Kongresszusi Lengyelország és Oroszország	5
4.	A lengyel felkelés és Magyarország	7
4.1.	A lengyel felkelés visszhangjai Magyarországon	7
5.	A lengyel felkelés kérdése a magyar politikai életben	15
5.1.	A lengyel felkelés kérdése a vármegyei közgyűléseken	15
5.2.	A lengyel kérdés és az 1832/36. évi rendi országgyűlés.....	18
5.2.1.	A lengyel kérdés lehetőségei, jelentősége az országgyűlésen	18
5.2.2.	A lengyel kérdés az 1832/36. évi országgyűlésen a felszólalások tükrében.....	19
6.	Összegzés	25
7.	Felhasznált Irodalom:	27
7.1.	Források, forrásgyűjtemények:	27
7.2.	Tanulmányok, könyvek:.....	27